

LECTIO IX: Η ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΜΗ

Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus regum, hoc modo imperium perdit. Filius eius Sextus Tarquinius pudicitiam Lucretiae, uxoris Collatini laedit. Maritus et pater et Iunius Brutus eam maestam inveniunt. Illis femina cum lacrimis iniuriam aperit et cultro se ipsam interficit. Brutus ex vulnere dolore magno cultrum extrahit et delictum punire parat. Populum concitat et Tarquinio imperium adimit. Liber iam populus Romanus duo consules, Iunium Brutum et Tarquinium Collatinum, deligere constituit.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ IX

Ο Ταρκύνιος ο Υπερήφανος, έβδομος και τελευταίος από τους βασιλιάδες (ή βασιλείς), με αυτόν τον τρόπο χάνει την εξουσία. Ο γιος του Σέξτος Ταρκύνιος την τιμή της Λουκρητίας, συζύγου του Κολλατίνου, προσβάλλει. Ο σύζυγος και ο πατέρας και ο Ιούνιος Βρούτος βρίσκουν αυτήν περίλυπη. Σε εκείνους η γυναίκα με δάκρυα αποκαλύπτει την αδικία και σκοτώνει με μαχαίρι τον ίδιο της τον εαυτό (ή αυτοκτονεί). Ο Βρούτος αφαιρεί (ή βγάζει) από την πληγή με μεγάλο πόνο το μαχαίρι και ετοιμάζεται να τιμωρήσει το έγκλημα. Ξεσηκώνει τον λαό και αφαιρεί από τον Ταρκύνιο την εξουσία. Ελεύθερος πια ο ρωμαϊκός λαός αποφασίζει να εκλέξει δύο υπάτους, τον Ιούνιο Βρούτο και τον Ταρκύνιο Κολλατίνο.

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ IX

Τα κύρια ονόματα δεν διαθέτουν κατά κανόνα πληθυντικό αριθμό (Tarquinius, Superbus, Sextus, Lucretia, Collatinus, Brutus, Iunius).

Romanus: Το συγκεκριμένο επίθετο Romanus, -a, -um δεν σχηματίζει παραθετικά γιατί δηλώνει προέλευση ή καταγωγή¹.

pudicitia: Το συγκεκριμένο ουσιαστικό, επειδή είναι αφηρημένη έννοια, δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό.

aperit, adimit: Τα συγκεκριμένα ρήματα aperio (4) και adimo (3) συντάσσονται με δοτική που λειτουργεί ως έμμεσο αντικείμενο και με αιτιατική που λειτουργεί ως άμεσο αντικείμενο.

pater: Το συγκεκριμένο ουσιαστικό υπάγεται στη γ' κλίση και ως προς το γένος του είναι αρσενικό. Εμφανίζει δύο κύριες ιδιαιτερότητες:

Υπάγεται στα ετερόσημα, δηλαδή σε εκείνα τα ουσιαστικά που διαθέτουν διαφορετική σημασία στον ενικό και διαφορετική σημασία στον πληθυντικό. Δηλαδή στον ενικό αριθμό pater, patris = ο πατέρας, ενώ στον πληθυντικό αριθμό patres, patrum = οι συγκλητικοί, οι εκλεγμένοι άνδρες, οι πατρίκιοι.

Σχηματίζει τη γενική του πληθυντικού αριθμού σε -um και όχι σε -ium, αν και στο τέλος του θέματος της γενικής του ενικού αριθμού εμφανίζει δύο σύμφωνα².

pater, patris → patrum

Κατά τον ίδιο τρόπο σχηματίζονται και τα ουσιαστικά mater (= η μητέρα) και frater (= ο αδερφός).

septimus, duo: Υπάγονται στην κατηγορία των αριθμητικών επιθέτων, το septimus, -a, -um είναι τακτικό, φανερώνει τη θέση ενός προσώπου ή πράγματος σε μια σειρά και κλίνεται όπως τα τριγενή και τρικατάληκτα επίθετα της β' κλίσης³ χωρίς όμως κλητική. Το duo είναι απόλυτο και κατά κανόνα τα απόλυτα αριθμητικά από το 4 (quattuor) μέχρι το 100 (centum) καθώς και το 1000 (mille) δεν κλίνονται⁴. Κλιτά είναι τα τρία πρώτα, δηλαδή το unus, una, unum = 1, το duo, duae, duo = 2 και το tres, tres, tria = 3. Παρατίθεται η αναλυτική κλίση του:

Πληθυντικός	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
-------------	----------	--------	----------

Ονομαστική	duo	duae	duo
------------	-----	------	-----

Γενική	duorum	duarum	duorum
--------	--------	--------	--------

Δοτική	duobus	duabus	duobus
--------	--------	--------	--------

Αιτιατική	duos (duo)	duas	duo
-----------	------------	------	-----

Κλητική-	-	-	-
----------	---	---	---

Αφαιρετική	duobus	duabus	duobus
------------	--------	--------	--------

filius:

γενική ενικού: filii και fili

κλητική ενικού: fili

liber, libera, liberum: Το συγκεκριμένο επίθετο υπάγεται στη β' κλίση και σχηματίζει τον υπερθετικό βαθμό με την προσθήκη της κατάληξης -rimus, -rima, -rium στην ονομαστική του ενικού αριθμού, του αρσενικού γένους. Την ίδια κατάληξη στον υπερθετικό βαθμό δέχονται όσα επίθετα β' και γ' κλίσης λήγουν σε -er.⁵

se interficit: Παρατηρείται το φαινόμενο της αυτοπάθειας κατά το οποίο η ενέργεια του ρήματος επιστρέφει στο ίδιο το υποκείμενο. Η αυτοπάθεια δηλώνεται με την κτητική αντωνυμία suus, sua, suum (για το γ' πρόσωπο σε όλα τα γένη και σε όλες τις πτώσεις ενικού και πληθυντικού αριθμού) και με τη χρήση της προσωπικής αντωνυμίας se (για το γ' πρόσωπο), επειδή δεν υπάρχουν οι αντίστοιχες αυτοπαθητικές αντωνυμίες, όπως στα αρχαία ελληνικά (ἐμαυτοῦ, σεαυτοῦ, ἑαυτοῦ). Η αυτοπάθεια διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: α) την άμεση, όταν οι αντωνυμίες suus και se αναφέρονται στο υποκείμενο του ρηματικού τύπου εξάρτησής τους και β) την έμμεση, όταν αυτές οι αντωνυμίες δεν αναφέρονται στο υποκείμενο του ρηματικού τύπου εξάρτησής τους.

π.χ. femina se interficit

Η αυτοπάθεια στο α' και β' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο δηλώνεται με ρήμα ενεργητικής φωνής και την προσωπική αντωνυμία του αντίστοιχου προσώπου σε αιτιατική πτώση6.

uxor, uxoris: Αν και λήγει σε -or, ως προς το γένος του είναι θηλυκό και υπάγεται στη γ' κλίση των ουσιαστικών.

Το ρήμα invenio συντάσσεται με δύο αιτιατικές εκ των οποίων η μία (maestam) είναι κατηγορούμενο της άλλης (eam). Ίδια σύνταξη παρουσιάζουν και τα iudico (40, 50), saluto (20), deligo (9), ago (39), mitto (13)⁷.

perdo: Τα σύνθετα ρήματα του do με μονοσύλλαβη πρόθεση, όπως εδώ, κλίνονται σύμφωνα με τη γ' συζυγία (πρβλ. condo), ενώ τόσο το απλό do όσο και τα σύνθετά του με δισύλλαβη πρόθεση (circumdo) σύμφωνα με την α' συζυγία.

do - dedi - datum - dāre, 1

perdo - perdidī - perditum - perdēre, 3

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΜΕΝΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

A' κλίση

pudicitia, -ae: θηλυκό (επειδή είναι αφηρημένη έννοια, δεν είναι εύχρηστος ο πληθυντικός αριθμός)

Lucretia, -ae: θηλυκό (Ως κύριο όνομα δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό)

femina, -ae: θηλυκό

lacrima, -ae: θηλυκό

iniuria, -ae: θηλυκό

B' κλίση

Tarquinius, -ii/-i: αρσενικό. Κλητική ενικού: Tarquini (Ως κύριο όνομα δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό)

Superbus, -i: αρσενικό (Ως κύριο όνομα δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό)

modus, -i: αρσενικό

imperium, -ii/-i: ουδέτερο

filius, -ii/-i: αρσενικό (κλητική ενικού: fili)

Sextus, -i: αρσενικό (Ως κύριο όνομα δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό)

Collatinus, -i: αρσενικό (Ως κύριο όνομα δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό)

maritus, -i: αρσενικό

Iunius, -ii/-i: αρσενικό. Κλητική ενικού: Iuni (Ως κύριο όνομα δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό)

Brutus, -i: αρσενικό (Ως κύριο όνομα δεν σχηματίζει πληθυντικό αριθμό)

culter, -tri: αρσενικό

delictum, -i: ουδέτερο

populus, -i: αρσενικό

Γ' κλίση

rex, regis: αρσενικό

uxor, -oris: θηλυκό

pater, -tris: αρσενικό (υπάγεται στα ετερόσημα) Γεν. Πληθ.: patrum

vulnus, -eris: ουδέτερο

dolor, -oris: αρσενικό

consul, -is: αρσενικό

ΕΠΙΘΕΤΑ

Β' κλίση

ultimus, -a, -um: Δεν υπάρχει ο αντίστοιχος θετικός βαθμός του επιθέτου. Υπάρχει μόνο το επίρρημα ultra. (Συγκριτικός: ulterior, -ior, -ius, Υπερθετικός: ultimus, -a, -um)

maestus, -a, -um: (Συγκριτικός: maestior, -ior, -ius, Υπερθετικός: maestissimus, -a, -um)

magnus, -a, -um: (Συγκριτικός: maior, -ior, -ius, Υπερθετικός: maximus, -a, -um)

liber, -era, -erum: (Συγκριτικός: liberior, -ior, -ius, Υπερθετικός: liberrimus, -a, -um)

Romanus, -a, -um: δεν σχηματίζει παραθετικά

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ

septimus, -a, -um (τακτικό)

duo (απόλυτο)

ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

hic, haec, hoc (δεικτική)

is, ea, id (δεικτική-επαναληπτική)

ille, illa, illud (δεικτική)

se (προσωπική, γ' πρόσωπο, που εδώ λειτουργεί ως αυτοπαθητική)

ipse, ipsa, ipsum (δεικτική-οριστική)

PHMATA

1η Συζυγία

paro, paravi, paratum, parāre

concito, concitavi, concitatum, concitāre

3η Συζυγία

perdo, perdidici, perditum, perdere

laedi, laesi, laesum, laedere

interficio, interfeci, interfectum, interficere (ανήκει στα 15 ρήματα σε -io)

extraho, extraxi, extractum, extrahere

adimo, ademi, ademptum, adimere

deligo, delegi, delectum, deligere

constituo, constitui, constitutum, constituere

4η Συζυγία

invenio, inveni, inventum, invenire

aperio, aperui, apertum, aperire

punio, punivi(-ii), punitum, punire

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

iam (χρονικό)

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

cum (+ οργανική αφαιρετική)

ex (+ κυρίως αφαιρετική)

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

atque (παρατακτικός, συμπλεκτικός σύνδεσμος)

et (παρατακτικός, συμπλεκτικός σύνδεσμος)

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Tarquinius Superbus, septimus atque ultimus regum, hoc modo imperium perdit: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (perdit: οριστική ενεστώτα).

perdit: ρήμα.

Tarquinius Superbus: υποκείμενο του ρήματος perdit.

septimus atque ultimus: ομοιόπτωτοι προσδιορισμοί, παραθέσεις στο Tarquinius Superbus (συνδέονται με παρατακτική σύνδεση με τον συμπλεκτικό σύνδεσμο atque).

regum: γενική διαιρετική στα septimus atque ultimus

imperium: αντικείμενο του ρήματος perdit.

modo: αφαιρετική οργανική του τρόπου στο perdit (ο τρόπος δηλώνεται απρόθετα γιατί συνοδεύεται από επιθετικό προσδιορισμό8).

hoc: ομοιόπτωτος, επιθετικός προσδιορισμός στο modo.

Filius eius Sextus Tarquinius pudicitiam Lucretiae, uxoris Collatini laedit: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (laedit: οριστική ενεστώτα).

laedit: ρήμα.

Filius: υποκείμενο του ρήματος laedit.

eius: γενική κτητική στο filius.

Sextus Tarquinius: ομοιόπτωτος προσδιορισμός, επεξήγηση στο filius.

pudicitiam: αντικείμενο του ρήματος laedit.

Lucretiae: γενική κτητική στο pudicitiam.

uxoris: ομοιόπτωτος προσδιορισμός, παράθεση στο Lucretiae.

Collatini: γενική κτητική στο uxoris.

Maritus et pater et Iunius Brutus eam maestam inveniunt: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (inveniunt: οριστική ενεστώτα).

inveniunt: ρήμα.

Maritus et pater et Iunius Brutus: υποκείμενα του ρήματος inveniunt (συνδέονται με παρατακτική σύνδεση με τον συμπλεκτικό σύνδεσμο et).

eam: αντικείμενο του ρήματος inveniunt.

maestam: κατηγορούμενο στο αντικείμενο του ρήματος inveniunt, δηλαδή στο eam.

Illis femina cum lacrimis iniuriam aperit: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (aperit: οριστική ενεστώτα).

aperit: ρήμα.

femina: υποκείμενο του ρήματος aperit.

Illis: έμμεσο αντικείμενο του ρήματος aperit σε δοτική.

iniuriam: άμεσο αντικείμενο του ρήματος aperit.

cum lacrimis: εμπρόθετος προσδιορισμός του τρόπου στο ρήμα aperit.

et cultro se ipsam interficit: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (interficit: οριστική ενεστώτα). Συνδέεται με παρατακτική σύνδεση με την προηγούμενη κύρια πρόταση με τον συμπλεκτικό σύνδεσμο et).

interficit: ρήμα.

(femina): εννοούμενο υποκείμενο του ρήματος interficit.

se: αντικείμενο του ρήματος interficit και άμεση αυτοπάθεια.

ipsam: ομοιόπτωτος, επιθετικός προσδιορισμός στο se.

cultro: οργανική αφαιρετική του οργάνου στο ρήμα interficit.

Brutus ex vulnere dolore magno cultrum extrahit: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (extrahit: οριστική ενεστώτα).

extrahit: ρήμα.

Brutus: υποκείμενο του ρήματος extrahit.

cultrum: αντικείμενο του ρήματος extrahit.

ex vulnere: εμπρόθετος της προέλευσης (ή απομάκρυνσης) στο ρήμα extrahit.

dolore: αφαιρετική (οργανική) του τρόπου στο ρήμα extrahit (ο τρόπος δηλώνεται απρόθετα γιατί συνοδεύεται από επιθετικό προσδιορισμό).

magno: ομοιόπτωτος, επιθετικός προσδιορισμός στο dolore.

et delictum punire parat: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (parat: οριστική ενεστώτα). Συνδέεται με παρατακτική σύνδεση με την προηγούμενη κύρια πρόταση με τον συμπλεκτικό σύνδεσμο et).

parat: ρήμα.

(Brutus): εννοούμενο υποκείμενο του ρήματος parat και του τελικού απαρεμφάτου punire (ταυτοπροσωπία).

punire: αντικείμενο του ρήματος parat και τελικό απαρέμφατο.

delictum: αντικείμενο του απαρεμφάτου punire.

Populum concitat: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (concitat: οριστική ενεστώτα).

concitat: ρήμα.

(Brutus): εννοούμενο υποκείμενο του ρήματος concitat.

Populum: αντικείμενο του ρήματος concitat.

et Tarquinio imperium adimit: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (adimit: οριστική ενεστώτα). Συνδέεται με παρατακτική σύνδεση με την προηγούμενη κύρια πρόταση με τον συμπλεκτικό σύνδεσμο et).

adimit: ρήμα.

(Brutus): εννοούμενο υποκείμενο του ρήματος adimit.

Tarquinio: έμμεσο αντικείμενο του ρήματος adimit σε δοτική.

imperium: άμεσο αντικείμενο του ρήματος adimit.

Liber iam populus Romanus duo consules, Iunium Brutum et Tarquinium Collatinum, deligere constituit: κύρια πρόταση κρίσεως, η οποία εκφέρεται με οριστική και δηλώνει το πραγματικό γεγονός (constituit: οριστική ενεστώτα).

constituit: ρήμα.

populus: υποκείμενο του ρήματος constituit και του τελικού απαρεμφάτου deligere (ταυτοπροσωπία).

Romanus: ομοιόπτωτος, επιθετικός προσδιορισμός στο populus.

Liber: επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο populus, λόγω του ρήματος σκόπιμης ενέργειας constituit.

deligere: αντικείμενο του ρήματος constituit και τελικό απαρέμφατο.

consules: αντικείμενο του απαρεμφάτου deligere.

duo: ομοιόπτωτος, επιθετικός προσδιορισμός στο consules.

[duo: ουσιαστικοποιημένο επίθετο ως αντικείμενο στο απαρέμφατο deligere (ή μπορεί να θεωρηθεί επιθετικός προσδιορισμός στο εννοούμενο αντικείμενο viros).

consules: κατηγορούμενο στο duo μέσω του απαρεμφάτου deligere.9]

Iunium Brutum et Tarquinium Collatinum: ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί, επεξηγήσεις στο consules (συνδέονται με τον συμπλεκτικό σύνδεσμο et).

iam: επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει τον χρόνο στο constituit.

ΜΑΘΗΜΑ 9

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

septimus < septem ≈ έπτά

rex· regina, rego (= βασιλεύω), regius, -a, -um (= βασιλικός) > ρήγας, ρηγάτο

modus: πρβλ. μόδα, μοντέλο, μοντελισμός

imperium: πρβλ. ιμπεριαλισμός, ιμπεριαλιστής

perdo (per + do = δίνω): δί-δω-μι (δώρο, δωρεά, παράδοση, παραδίδω, επιδίδομαι, δωροθέτης, δόση, προδοσία, μισθοδοσία, αιμοδοτής)

Sextus < sex $\simeq$ ἕξ, ἕξι

pater $\simeq$ πατήρ, πατέρας, πατερναλισμός, πατρικός, πατρίς, πατρίδα,

Iunius (< Juno) $\geq$ Ιούνιος

invenio (in + venio): βαίνω (βάση, βατήρας, βήμα, βάθρο, βωμός)

femina: πρβλ. φεμινισμός, φεμινιστής· θη-λυκός, θη-λάζω, fi-lius

lacrima < δάκρυ-μα < δάκρυον

aperio > Απρίλιος

culter: σκάλλω, σκαλίζω, δρυοκολάπτης

vulnus: ουλή

magnus $\simeq$ μέγας: πρβλ. μαέστρος, μάγιστρος, μάστορας, μαΐστρος

extraho (ex + traho): πρβλ. τρακτέρ

punio : ποινή $\geq$ poena·πρβλ. πέναλτι

populus: πρβλ. πόπολο, ποπολάρος

concito (con < cum + cito = κινώ γρήγορα)

liber, libera, liberum ($\simeq$ ελεύθερος) > libertas· libero: πρβλ. λίμπερο, λιμπεραλισμός (= φιλελευθερισμός), λιμπεραλιστής

duo $\simeq$ δύο

deligo (de + lego): λέγω, συλλέγω, υπολογίζω, λεζάντα

constituo (con < cum + statuo = συνίστημι): πρβλ. ινστιτούτο (προϊσταμαι, στάση, απόστημα, ιστίο, σταθμός, στάθμη, κατάσταση, στύλος)